

Fremadrettet tilbageblik

Tre professorer forlader fakultetet

I år har vi taget afsked med tre professorer, Kirsten Nielsen, Jens Holger Schjørring og Peter Widmann. Her fortæller de om deres fag fra den personlige synsvinkel.

Gammel Testamente – lad faget leve, vokse og blomstre

Af Kirsten Nielsen

”See saa! nu begynde vi. Naar vi ere ved Enden af Historien, veed vi Mere, end vi nu vide, for det var en ond Trold! det var én af de Aller- værste, det var Dævelen.” Sådan lyder indledningen til H.C. Andersens eventyr *Snedronningen*. Det er eventyret om, hvordan djævelen havde skabt et troldspejl, som gjorde, at alt godt og smukt, som spejlede sig deri, svandt sammen til næsten ingenting, mens det, der ikke duede, blot blev endnu værre. Som ethvert andet eventyr har *Snedronningen* en begyndelse. Men hvor er begyndelsen til fx mit liv med Det Gamle Testamente? Og hvordan fortælle om det, så alt det gode ikke blot bliver til statistiske opgørelser over et produktivt fag? Hvordan fortælle fagets historie som min egen historie, uden at glemme, at havde det ikke været for det kollegiale med- og modspil i et frugtbart arbejdsmiljø, var det slet ikke blevet den historie?

For mit GT-eventyrs vedkommende var det påvirkningen hjemmefra, der i sin tid fik mig til at vælge at læse kristendomskundskab og fransk. Men at jeg siden både skulle komme til at forske i Det Gamle Testamente og blive ordineret, lå ikke lige for. Dels var min far en af de fynske præster, der ikke ønskede, at der skulle ordineres kvindelige

*Kirsten Nielsen er professor
i Gammel Testamente.*

præster, når kun én biskop var villig dertil. Dels var målet med min uddannelse at blive gymnasielærer. Men det kom til at gå anderledes.

Da jeg i 1971 var færdig med mine studier og havde taget pædagogikum, blev jeg ansat ved Institut for Gammel Testamente med særligt henblik på undervisningen af de kristendomskundskabsstuderende.

Hvad faget gik ud på, var jeg ikke i tvivl om. Formålet var at indføre de studerende i Israels historie og religionshistorie samt at lære dem at læse nogle centrale tekster som kilde til netop historien og religionshistorien. Faget blev på den baggrund undertiden beskrevet som et bifag til Det Nye Testamente. Måden at arbejde på var den historisk-kritiske, og vi omtalte metoden i ental. Tilsyneladende enkelt, men alligevel klagede de studerende i 70'erne over, at vi ikke gjorde den implícite metode eksplicit. Og noget var der om snakken. Kravet fra de fagkritiske studerende var da også med til at gøre os mere bevidste om, hvorfor vi stillede netop de spørgsmål til teksterne, som vi gjorde.

At være amanuensis indebærer naturligvis også forskning. Valget faldt på de profetiske retstaler, hvor Jahve optræder både som anklager og som dommer. Det var et spændende emne, og det var herligt at være fuldtidsforsker i hele to år. Det vigtigste resultat af studierne blev på længere sigt en øget interesse for de forestillinger, som en bestemt *Gattung* som retstalen vækker i tilhørernes eller læsernes bevidsthed,

Den 30. januar 2009 var Auditorium 1 fyldt til sidste plads, da der blev afholdt afskedsseminar for de tre professorer.

snarere end de historiske situationer bagved.

Forskning bevæger sig i bølger, og i 80'erne og 90'erne var vi mange, der valgte at se på Bibelen som litteratur. Denne litterære vending gav sig for mit vedkommende udtryk i, at jeg gav mig i kast med billedsproget hos profeten Jesaja. Tesen i min disputats kan sammenfattes i et citat fra Jobs Bog, "For et træ er der håb". Metodisk set er disputatsen præget af spændingen mellem historisk-kritisk metode og metafor-teoretiske tilgange. På den ene side stod spørgsmålene om teksternes redaktionshistorie med streg under *historie*. På den anden side stod metafor-teoriernes påpegning af billedsprogets åbenhed for fortolkning og muligheden for at genbruge metaforer i nye kontekster. Det var en frugtbar spænding. For tekster bliver jo til og anvendes i bestemte, historiske situationer, men mange af teksterne er derudover anvendelige igen og igen. Ja, hvordan skulle vi egentlig kunne prædike i dag, hvis de bibelske tekster ikke var åbne for genbrug og nytolkning?

Det er karakteristisk for de sidste årtier af det 20. århundrede, at læseren har fået en stadig større plads i eksegesen. Det har på den ene side betydet, at vi eksegeter må tage os selv alvorligt som læsere, og på den anden side har det medført en øget respekt for ikke-eksegeters læsning af Bibelen. Den historisk-kritiske metode forudsætter ekspertviden, men det medfører ofte i praksis, at eksegeter nøjes med at diskutere med andre eksegeter. For hvis det skal foregå på et forsvarligt niveau, ja, så må man naturligvis forvente, at den, man taler med, også har den tilstrækkelige viden. Men dermed fjerner vi os - bevidst eller ubevidst - fra den diskussion, der finder sted inden for fag som systematisk teologi og praktisk teologi. Det er på sin vis trygt at være ekseget blandt eksegeter. Og ingen skal være i tvivl om, at jeg til stadighed vil fastholde nødvendigheden af eksegetisk fagkundskab: filologi, historisk viden, religionshistorisk viden, indsigt i litterære konventioner, metodisk bevidsthed osv. Men det har anfægtet mig, at vi nemt isolerede os fra den teologiske debat, og at vi i undervisningen ofte kom til at gøre Gammel Testamente til en selvberørende disciplin i stedet for at åbne faget for den videre diskussion om brug og genbrug af religiøse tekster.

Det er overvejelser af den art, der har ligget bag mit videre arbejde

med intertekstualitet (fx i min bog *Satan – den fortabte søn?*), for det er vigtigt at være bevidst om den dialog, der finder sted mellem forskellige tekster. Denne dialog finder bl.a. sted ved gudstjenesten i samspillet mellem den gammeltestamentlige læsning, de to nytestamentlige læsninger og de valgte salmer. Men vel at mærke således, at det ikke blot er de yngre tekster, der forholder sig til de ældre og bruger dem som de store forgængere, de kæmper med. For også yngre tekster, fx en moderne salme, kan kaste lys tilbage på en bibelsk tekst. Med nye erfaringer skabes der mulighed for, at vi får øje på betydningspotentialer i en gammel tekst, som vi ikke tidligere havde set.

Metaforer og intertekstualitet, Bibelen læst som litteratur, moderne salmer, det er emner af denne type, der har optaget mig de senere år. Parallelt hermed har kolleger i ind- og udland arbejdet med andre sider af faget, og eksegeter anvender i dag mange forskellige tilgange. Det betyder ikke, at de klassiske metoder har mistet deres betydning. De er og vil fortsat være en meget vigtig del af eksegetens arbejde med teksterne. For mit eget vedkommende blev Det Gamle Testamente da også først for alvor spændende, da jeg lærte hebraisk. Det var desuden det sproglige, der gav mig adgang til et af de mest givende projekter, jeg har været med til: oversættelsen af Det Gamle Testamente. At få mulighed for at oversætte centrale gammeltestamentlige tekster til dansk er en udfordring af de store. Og det gav mig, der nemt kunne være blevet fagligt isoleret i min stilling i kristendomskundskab, hvor de studerende *ikke* læste GT på hebraisk, et kollegialt samtalerum, som jeg nødigt ville have undværet. Så til spørgsmålet om nødvendigheden af at lære hebraisk vil jeg blot sige: Sørg for, at der også fremover er tilstrækkeligt med teologer, som har den nødvendige filologiske, eksegetiske og teologiske kompetence til at kunne oversætte Det Gamle Testamente.

H.C. Andersen digtede om det troldspejl, der fik alt godt og smukt, som spejlede sig deri, til at svinde ind til næsten ingenting. Har universitetet også oplevet konsekvenserne af det forvrængende troldspejl, kunne man spørge? Ja, det har vi. For forvrængningen af det gode og smukke gør sig gældende, hver gang de stadigt stigende krav

“
Hvordan skulle vi egentlig kunne prædike i dag, hvis de bibelske tekster ikke var åbne for genbrug og nytolkning?
”

til den enkelte om at være synlig, får os til at prioritere synlighed over dybde og kvalitet. Og når det at skulle kunne rapportere om gennemførte projekter, får os til at vægte deadlines højere end ny erkendelse. Jo mere vi fokuserer på den enkeltes præstationer, jo mere risikerer vi, at vi skærer ned på den tid, vi bruger på fællesaktiviteter og på at søge nye områder for vores forskning. For tænk, om man efter et par år måtte melde tilbage, at der ikke kom noget *synligt* ud af bestræbelserne, blot større indsigt!

Forskning er en fællesaktivitet, vi lærer af hinanden, men det tager tid at tale fag med kollegerne og med de studerende. Men uden tiden sammen med kollegerne i forskerseminarer, ved fællesundervisning, ved konferencer og på diverse rejser var min horisont blevet betydeligt snævrere. Det er derfor med stor taknemmelighed over for kolleger og studerende, at jeg siger farvel til Det Teologiske Fakultet med ønsket om alt godt: *Vivat, crescat, floreat!*

*Jens Holger Schjørring
er professor i kirkehistorie.*

Et blik på det 20. århundredes kirkehistorie

Af Jens Holger Schjørring

I den første periode efter besættelsesårene var interessen for den nyeste kirkehistorie her i landet bestemt af nationale, danske perspektiver. Efter de voldsomme brydninger om værdigrundlaget i kirke-, kultur- og samfundsdebatten i trediverne og under krigen blev ønsket om at søge tilbage til rødderne fremherskende. Det viste sig bl.a. i forbindelse med fejringen af 100-årsjubilæet for grundloven. Festlighederne i 1949 var dels præget af lettelse over, at landet var sluppet nådigt gennem den nyligt overståede krig, dels af tilsvarende stolthed over den frihedstradition, der havde sikret, at demokratiet hos os i alt væsentligt havde bestået sin prøve, i modsætning til mange af landene på det europæiske kontinent. Synsvinklen var med andre ord farvet af national patriotisme og fremhævelse af fællesskabet mellem de nordiske lande og deres folkekirker, hvilket gik sammen med massive fjendebilleder i forhold til navnlig Tyskland.

Den generelle holdning til alt tysk stod dog i en ejendommelig modsætning til den kendsgerning, at teologien fortsat var præget af indflydelse fra netop Tyskland. Kirkeligt-teologisk blev dagsordenen i vid udstrækning sat af Tidehverv og de grupperinger, der var mere eller mindre inspireret af Tidehverv. Dette viste sig i form af en stadig polemik mod de kirkelige vækkelsesbevægelser og deres kredsen om fromhed og religiøse oplevelser, samt mod alle former for kirkelig aktivisme.

I lyset af den således skitserede situation prøvede jeg efter kandidateksamen i 1968 at pejle mig ind på nogle områder, der kunne føre til nuanceringer. I forhold til interessen for de folkelige vækkelsesbevægelser her i landet fornemmede jeg et behov for at udvide synsfeltet, så også nye internationale vækkelsestyper som fx den kristelige gymnasiast- og studenterbevægelse og Oxfordgruppebevægelsen blev inddraget i undersøgelserne. Dette fik jeg anledning til gennem det fællesnordiske institut for kirkehistorie, der gennem mange år havde været rammen om samarbejde hen over landegrænserne i Norden. En

ny generation af kirkehistorikere fik her mulighed for at samarbejde. Det førte til en række bøger, der alle sigtede mod en sammenligning mellem de nordiske folkekirker i internationalt perspektiv, blandt dem *Kirken-krisen-krigen* (1982), i en senere fase *Nordiske folkekirker i opbrud. National identitet og international nyorientering efter 1945* (2001).

Men lige så betydningsfuldt blev det for mit vedkommende, at jeg fik indtryk af den tyske udforskning af kirke og teologi under nazismen. Under et studieophold i Tübingen i studieårene havde jeg 1965-67 studeret hos kirkehistorikeren Klaus Scholder, en af de fremtrædende unge teologer, der stillede krav om at gennemføre et kritisk studium af den belastede fortid under Hitler. I kraft af Scholders imødekommenhed fik jeg mulighed for at være gæst i den evangeliske kirkes forskningskommission om 'kirkekampen', hvilket desuden bragte mig i forbindelse med kirkehistorikere fra München, først og fremmest Carsten Nicolaisen og Georg Kretschmar. Studierne, der førte frem til en disputats i 1979, handlede om forbindelserne mellem dansk og tysk teologi fra århundredets begyndelse indtil 2. verdenskrig. Det var sigtet at belyse, hvordan samspejlet mellem kirkeliv og samfundsudvikling havde formet sig på vidt forskellig vis i de to lande. Samtidig ville jeg undersøge, hvordan den dialektiske teologi i Tyskland og Tidenhverv i Danmark havde forholdt sig til andre positioner i kirkeliv og teologi. Arbejdet foregik under stadigt indtryk af de opgør, der i samme periode rystede det tyske samfund, først og fremmest dønningerne efter '1968' og Baader-Meinhof-terrorismen, hvilket forstærkede fornemmelsen af et opbrud, hvor alle aspekter af det nedarvede blev udfordret.

Via andre projekter førte dette arbejde frem til en opgave, jeg blev stillet over for i begyndelsen af 1990'erne, nemlig at stå for udgivelsen af en bog om Det Lutherske Verdensforbund i anledning af forbundets 50-års jubilæum i 1997. Dette arbejde indebar, at jeg skulle sætte mig ind i helt nye traditioner, herunder lutherdommen i Nordamerika og på den sydlige halvkugle. Ikke mindst indtrykkene af kirke og teologi i den såkaldte '3. Verden' gav en klar fornemmelse af behovet for at udvide synsfeltet fra en eurocentrisk til en global synsvinkel. Dette indtryk blev i de følgende år forstærket af den overordnede tendens: Kristendommen stagnerer eller går tilbage i institutions- og traditi-

*Kirsten Nielsen,
Henning Lehmann og
Jens Holger Schjørring
sammen med Regin
Prenter ved fejringen af
hans 80-års fødselsdag i
1987.*

onskirkerne i Europa, mens kirkerne mange steder på den sydlige halvkugle oplever fremgang, specielt i nye kirketyper såsom pinsekirker og karismatiske menigheder.

Men sådanne tegn på nybrud i forholdet mellem nord og syd kom ikke til at stå alene. Murens fald i 1989 indvarslede et behov for at indlede en kritisk udforskning af kirkernes rolle under kommunistisk herredømme i Sovjetunionen og Østeuropa. Samarbejdet omkring dette projekt, der til dato stadig kun lige er påbegyndt, indebar, at vi skulle tage fat på problemstillinger, der var mindst lige så ømfindtlige, som tilfældet havde været med Tyskland under nazismen. Indtil videre har arbejdet ført til udgivelse af fire bind, hvori de forskellige historiske faser siden 1945 er undersøgt ud fra en komparativ synsvinkel.

For en samlet betragtning fører de her skitserede perspektiver i mine øjne til følgende retningslinjer for fremtidigt arbejde med det 20. århundredes kirkehistorie:

- 1) Vi må fortsat tage udgangspunkt i dansk kirkehistorie, men samtidig inddrage globale perspektiver.
- 2) Vi kan ikke opgive at orientere os ud fra vores evangelisk-lutherske tradition. Men lige så uopgiveligt er det at inkludere

“
*Arbejdet foregik under
stadigt indtryk af de
opgør, der i samme
periode rystede det tyske
samfund, først og
fremmest dønningerne
efter '1968' og Baader-
Meinhof-terrorismen*
”

de øvrige kristne konfessioner i undersøgelser samt at tage forholdet mellem kristendom og de ikke-kristne verdensreligioner med i betragtning.

3) Det hører med til at gøre alvor af teologiens eksistensberettigelse på universitetet, at kirkehistorien henter inspiration fra og samarbejder med nabovidenskaber som almen historie, samfundsvidenskaber, kunst-, arkitektur- og filosofihistorie.

4) Lige så nødvendigt det er at føre kirkehistorien helt op til dagen i dag, lige så vigtigt er det at se den nyeste kirkehistorie i sammenhæng med kristendommens totusindårige udvikling.

De omfattende udfordringer, der her er antydnet, kan i sagens natur ikke varetages på fyldestgørende måde af enkeltpersoner, men forudsætter koordination og internationalt samarbejde.

*Peter Widmann
er professor i dogmatik.*

Den omstridte systematik

Af Peter Widmann

Når jeg skal sige noget om de forandringer og omskiftelser, mit fag har undergået i min tid (det er minsandten et halvt århundrede, for i 1959 blev jeg indskrevet som teologistudent i Tübingen), så er det rigtigt at begynde med det, der *ikke* har forandret sig. Det er teologiens – og da især systematikens, særligt dogmatikkens – omstridthed og anfægtethed, som føles skarpest i en akademisk kontekst. Sådant har teologiens klimatiske vilkår været senest siden Oplysningens tid, og det vil ikke ændre sig i den fremtid, vi overhovedet kan forestille os. Teologiens udsatte position vil vi imidlertid bære uden frygt, så længe vi er bevidste om, at teologien er orienteret mod det uforanderlige og derfor dybest set ikke kan trues.

Det, der har ændret sig, er frontlinjernes placering og teologernes forståelse af deres egen situation. Og her er der sket en del i min tid.

Da jeg trådte mine teologiske barnesko omkring 1960, var dialektisk teologi endnu nærværende. De skelsættende lærere jeg mødte dengang – bl.a. Käsemann, Diem, Fuchs, Ebeling – var alle sammen førstehåndsdisciple af mestrene Barth, Bultmann, Gogarten og Brunner og derfor bærere af bestemte positioner i den strid, dialektisk teologi for længst var mundet ud i, navnlig modsætningen mellem Barth og Bultmann. Dog var de enige om en meget høj og krævende (“anspruchsvoll”) teologiforståelse. Teologiens sag var for dem at se en tænkning udløst af forkyndelsens absolutte krav på mennesket. Det at være teolog krævede derfor hele personens indsats; i teologien lå der den ultimative udfordring af al anden tænkning; den gjorde alle andre opgaver til noget sekundært; den kunne kun bedrives med den højeste *pathos*. Det var en patetisk teologi, jeg oplevede som ung, den gjorde dybt indtryk indtil det intimiderende, men kunne ikke undgå at ægge til kritiske spørgsmål.

I forskellige omgange og faser lærte jeg sammen med min generation en mindre højspændt teologiforståelse; ikke for at løbe fra det forhold til det uforanderlige og absolutte, der altid er teologiens

livsnerve, men snarere for at undgå en hang til patetisk påståelighed, der var dialektisk teologi iboende. Denne læreproces havde gode kår efter min overflytning til Danmark i 1967. For 'de fire store Århus-teologer' var alle sammen udgået fra en radikal forkyndelsens teologi, men havde hver på sin vis udviklet karakteristiske afvigelser.

Som mange andre følte jeg, at påstanden om forkyndelsen som uantastet instans krævede en nøgtern forklaring og redegørelse. Selvsagt kan man ikke forklare eller begrunde selve forkyndelsen med dens påberåbelse af åbenbaring ud fra noget ikke-åbenbart; men det, der skal forklares, er vores ret til at hævde forkyndelsen som teologiens instans. Derved var man tilbage i problemstillinger fra epoken før dialektisk teologi, den såkaldte liberalteologi. Dens store inspiratorer fra Kant, Hegel og Schleiermacher til Ritschl og Herrmann pådrog sig fornyet opmærksomhed. Samtidig meldte sig kravet om at forholde sig til former for kritisk tænkning, der var underbelyst i såvel liberal som dialektisk teologi, navnlig logik, sproganalyse, socialfilosofi og psykoanalyse.

Alt dette foregik i min første danske tid i det klima, der har fået navn af 68-bevægelsen. Også denne var båret af en *pathos*, verdensforandringens, med velkendte sværmeriske, illusoriske og voldelige udglidninger. Ikke desto mindre medførte bevægelsen kritiske impulser, der blev betydningsfulde for det teologiske arbejde, herunder feministisk, økologisk og tredjeverdensteologi.

Den revolutionære bølge afløstes ret hurtigt – fra ca. 1975, men det foregår stadigvæk – af det, man har vænnet sig til at kalde 'det post-moderne'. Man kan tolke 'postmodernismen' som en revolution afklædt sin verdensforandrende *pathos*. Tilbage er så følelsen af 'anything goes', muligheder uden nødvendighed.

I teologisk regi møder man det postmoderne på en mærkelig modsætningsfyldt måde. På den ene side er der tegn på en relativistisk mistæneliggørelse af hele den filosofiske og teologiske substans, hvad enten der er tale om universelle principper eller forkyndelsens sandhedskrav. På den anden side støder man på lige så relativistiske opvurderinger af hvad som helst, således at alt, også det for længst til bunds kritiserede, kan gøre sig gældende som ligeberettiget.

Når man som jeg modsætter sig sådanne tendenser, kan man ikke

undgå at indøve en ny teologisk beskedenhed: Det bedste, vi kan give, er et bud, der må forholde sig til andre bud. Dette medfører både noget negativt og noget positivt. Som negativt oplever jeg den store venlighed og grænseløse tolerance, der har bredt sig i de senere år; det er en belastning for sjælen aldrig at støde på et nej, for så er der heller ikke noget ja. Som positivt oplever jeg den større evne til at gå ind i samarbejde med andre, fordi ens eget teologiske arbejde kun kan trives som et led i fælles projekter. Denne samarbejdsvillighed har allerede vist sig frugtbar ikke mindst her i Århus.

Denne mere beskedne og på arbejdsfordeling betænkte teologi har imidlertid kun en fremtid, hvis den holder forbindelse til den forpligtende teologiske fortid, vi kommer fra. De store forfatterskaber og stridigheder er det, der skal optage os.

Peter Widmann (f.tv) ved et fakultetsmøde i slutningen af halvfjerdserne. For bordenden Jobs. Aagaard og Poul Nepper-Christensen. © PPHOTO.

“
Man kan tolke 'post-modernismen' som en revolution afklædt sin verdensforandrende pathos.
”